

УДК 327.8

DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2022.40.24>

ГІБРИДНІ ЗАГРОЗИ ТА ГІБРИДНІ ВІЙНИ: СУТНІСТЬ ТА АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ

Тетяна Рева

*Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв,
Інститут практичної культурології та арт-менеджменту,
кафедра культурології та міжкультурних комунікацій
вул. Лаврська, 9, 02000, м. Київ, Україна*

У статті аналізуються визначення, етимологія та основні риси таких споріднених понять, як «гібридні загрози» та «гібридні війни».

Метою статті є розкриття сутності, основних рис та взаємозв'язку понять «гібридні загрози» та «гібридні війни».

Охарактеризовано основні підходи до розуміння гібридних війн у політичній науці XXI століття шляхом рефлексії різних концепцій переосмислення класичного концепту війни та його трансформацій у сучасних соціально-політичних та інформаційних умовах, а саме концепції необмеженої війни, війни четвертого покоління та комбінованої війни. Висвітлено теорію «старих» та «нових» війн М. Кальдор, моделі ієрархічної та неієрархічної моделі Дж. Шміда, розуміння гібридної війни Ф. Гофмана та Дж.-Н. Маттіса.

Проаналізовано поняття «гібридні загрози» та його основні риси у науковому дискурсі, наведено різні підходи до дефініції цього поняття, що представлені в європейських нормативних документах та наукових публікаціях у сфері національної безпеки та міжнародної політики.

Встановлено, що гібридні загрози та гібридні війни мають спільні суб'єкти, а саме державні та недержавні актори різних рівнів. Також визначено синтетичний характер методів досягнення цілей, який передбачає комбінування традиційного та нетрадиційного інструментарію впливу; домінування невійськових засобів досягнення стратегічних і тактичних цілей; асиметричний характер впливу, тобто нелінійні, багаторівневі та латентні атаки на різноманітні сфери життєдіяльності суспільства від функціонування демократичного політичного режиму до моральних установок у суспільстві. Висвітлено, що поняття «гібридні загрози» охоплює різноманітні явища, що несуть деструктивний характер для демократичного режиму завдяки застосуванню комбінацій різних методів, де гібридні війни виступають одним з найефективніших засобів впливу.

Ключові слова: гібридні загрози, гібридні війни, демократія, асиметричний характер, когнітивний вплив, державні та недержавні актори.

У сучасних соціально-політичних умовах розвитку та зважаючи на політичну міжнародну кризу, що спричинена порушенням міжнародної безпеки як державними акторами, так і проблемами, пов'язаними із COVID-19, демократичні суспільства стикаються з латентними формами загроз, для яких вживають термін «гібридні загрози», що детерміновано варіативністю розуміння та інтерпретації цього терміну в різних науках та галузях. Це зумовлює аналіз кореляції понять «гібридні війни» та «гібридні загрози».

Питання гібридних війн та загроз розглядали у своїх наукових працях багато українських та зарубіжних дослідників у контексті різноманітних сфер функціонування суспільства: економіки, політики, безпеки, культури тощо. Гібридні загрози стали предметом досліджень з питань національної безпеки, однак вони розглядаються у взаємозв'язку з іншими соціально-економічними явищами. Наприклад, З. Гбур [1] аналізує це

комплексне явище в економічному середовищі, а В. Ієрусалимов [4] висвітлює гендерний аспект. Гібридні війни розкрито у працях В. Горбуліна [7], С. Зубченка [3], М. Кальдор [11], С. Магда, Дж. Маттіс [8], Ф. Гофман [8], О. Курбан, О. Литвиненко, О. Рижук [5], О. Сенченко [6], Дж. Шмідт [14] та інших. Незважаючи на велику кількість публікацій, питання сутності та основних рис потребує поглибленого аналізу.

Термін «гібридні загрози» походить від поняття, що з'явилося раніше, «гібридні війни», або “hybrid warfare”/“hybrid war”, адже саме наприкінці ХХ – початку ХХІ століття відбувається переосмислення концепту «війни» у працях західних дослідників, серед яких – М. Кальдор, Дж. Маттіс, Ф. Гофман, Дж. Шмідт.

Британська дослідниця Мері Кальдор у своїй статті «Безпека людини: практичні можливості» виокремлює два типи війни – «старі війни» та «нові війни». Перші представляють нам концепт Карла фон Клаузевіца, де війна – це типові міждержавні війни ХІХ–ХХ століття, що базуються на політичному протистоянні засобами озброєння, вертикальною структурою та вирішальними битвами. Водночас М. Кальдор підкреслює їх різницю з колоніальними війнами, де протистояння відбувалося між урядом та повстанцями з уникненням масштабних битв. У рефлексії «старих війн» дослідниця зазначає концепцію Чарльза Тіллі, яка полягала в тому, що, незважаючи на страшні втрати та велику деструктивність, «старі війни» мали трансформаційний характер, тобто вони вели до вдосконалення системи міжнародної безпеки, дипломатії, економічних відносин та розповсюдження демократичних цінностей, як наприклад «весна народів», яка охопила Європу після Наполеонівських війн [11].

«Нові», або сучасні війни, на думку М. Кальдор, подібні до соціального стану або навіть спільного підприємства, ніж до змагань. Вони охоплюють багатоманітні збройні формування, що досягають своєї цілі та отримують прибуток від насилля самого по собі, а не від перемоги чи поразки. Ці формування являють собою мережу державних та недержавних акторів, які діють на глобальному та локальному рівнях. Їхньою метою є доступ до державних ресурсів. Незважаючи на прагматизм, свою боротьбу такі угруповання виправдовують з релігійної або етнічної точки зору, тобто завдяки «маніхейському» світогляду здійснюється детермінація етнічних чисток, знищення культурних символів, гендерної політики тощо. Однією з головних рис, на думку М. Кальдор, таких формувань є уникнення великих збройних сутичок, натомість перенаправлення агресії та насильства на цивільне населення. Це зумовлене тим фактом, що перш за все засобами впливу цих груп є політичні, ідеологічні методи, а вже потім силовий тиск. Другою рисою, на думку дослідниці, є трансформація актора від маскулітності до фемінізації, що відображено в терористичних актах, де почали частіше використовуватися жінки. Іншими рисами виступають стійкість та тенденція до поширення, що відображається у розповсюдженні їхньої ідеології шляхом таких засобів, як біженці, транснаціональна злочинність тощо. Прикладом таких формувань може слугувати ліванська група «Хезболла», що активно брала участь у подіях у Сирії поряд з урядовими силами [11].

Американські військові Джеймс Маттіс та Френк Гофман у своєму виступі у 2005 році «Майбутня війна: сходження гібридної війни» зауважують, що, аналізуючи сучасні війни, варто звернути увагу на процес технологічного вдосконалення та зростання нетрадиційних методів ведення війни. Цей «безпрецедентний синтез» різних комбінацій технологій, тактик, засобів, де одну з домінуючих ролей відіграватимуть недержавні іррегулярні формування, дослідники називають гібридними війнами. Також вони підкреслюють тенденцію розширення акторів від держав до транснаціональної злочинності [8].

Європейський експерт з національної безпеки Джоан Шмідт аналізує особливості гібридних війн, порівнюючи ієрархічну та неієрархічну моделі війни з точки зору центру

удару (гравітація) [14, с. 571]. Перша модель – ієрархічна, що являє собою систему, де на основну ціль впливають військовими засобами, яким підпорядковуються всі інші інструменти впливу та ресурси, до них належать: політика, інформація, розвідка, економіка, культура, мораль, технологія, дипломатія, законодавство, психологія та інші. Дж. Шмідт називає її військово-центричною моделлю (див. рис. 1.).

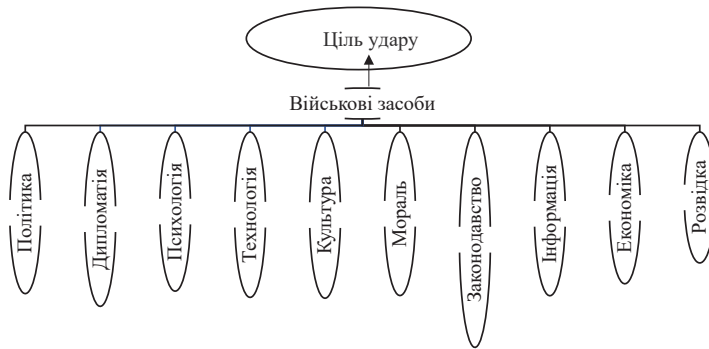

Рис. 1. Ієрархічна модель війни

Неієрархічна модель розкриває асиметричний характер сучасних війн, звертаючи увагу, що нові війни фокусуються не на військових засобах, а на комплексному впливі на різні сфери функціонування політичної системи держави від культури до законодавства. Таку модель Дж. Шмідт називає гібридними війнами [14, с. 573].

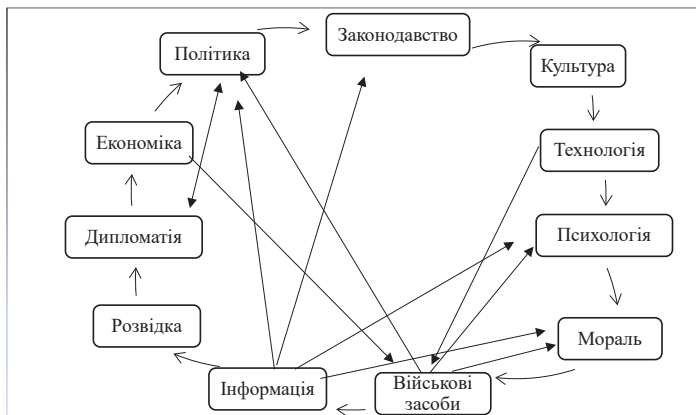

Рис. 2. Неієрархічна (асиметрична) модель війни

Порівнюючи ці системи, Дж. Шмідт виокремлює три особливості гібридних війн:

– *Основна мета* – вплив на вирішення конфлікту невійськовими засобами, тобто спрямованість на досягнення успіху в психологічному, моральному та правовому середовищі, а не у військовому тиску.

– *Латентне та багаторівневе поєднання різних типів, форм та концепцій війни та ведення бойових дій.* Латентна форма полягає у асиметричному впливі та маніпулюванні

механізмами прийняття рішень завдяки контролю семантичного поля або габітусу суспільства, тобто формується необхідна когнітивна платформа у об'єктів впливу. Багаторівневість втілюється у одночасному впливі на різних рівнях функціонування суспільства та охоплює різні сфери, що можна побачити на рисунку 2. Неієрархічна модель війни, де відсутній єдиний засіб атаки, на який спрямовані всі ресурси, натомість паралельно використовуються всі інструменти, що зумовлюють один одного і атака стає не спрямованою на одну ціль, а багатоаспектною.

– *Розмиття встановлених категорій порядку шляхом навмисного функціонування у сірих зонах* різних інтерфейсів, тобто шляхом впливу на аксіологічний стан суспільства та його політичну культуру відбувається трансформація громадських настроїв та дискредитація демократичної системи прийняття рішень та цінностей [14, с. 576–577].

У контексті дискурсу розуміння сутності гібридних війн виокремлюють три підходи до характеристики гібридних війн:

1. Необмежена війна – це підхід, який визначає нову війну як необмежену комбінацію технологій, засобів впливу та методів.

2. Війна четвертого покоління, що розглядає сучасні війни як результат еволюції війни. Цей підхід виокремлює чотири покоління, що були характерні різним епохам та визначались ключовими факторами, а саме: людський ресурс, вогнева міць, стратегія та тактика, мережа. Основним ресурсом у першого покоління війн були кількість військ, тобто людських ресурсів, друге покоління визначалось зброєю та її вогневою потужністю, третє – розробкою стратегії та тактики, а четверте – системою мереж.

3. Комбінована війна, що характеризується асиметрією, активним використанням та координуванням діяльності нерегулярних та регулярних сил (ресурсів).

Гібридна війна – це синхронізоване використання різноманітних інструментів влади, підібраних відповідно до специфіки вразливостей у повному спектрі соціальних функцій у досягненні синергетичних ефектів. Їхніми основними характеристиками є комбінування інструментів для асиметричної атаки на слабкі місця; синхронізована комплексна атака як на горизонтальну, так і вертикальну будову суспільства; акцент на креативність та двозначність для досягнення синергетичного ефекту (включно когнітивну сферу) [12, с. 12–13].

Гібридна війна охоплює сукупність ворожих дій, за допомогою яких замість класичного великомасштабного військового вторгнення, атакуюча держава прагне підірвати її опонента шляхом різних дій, що охоплюють підірвні розвідувальні операції, саботаж, хакерство та розширення можливостей нерегулярних угруповань (повстанських груп). Це також включає поширення дезінформації, економічний тиск та енергетичний шантаж [13, с. 14].

Гібридна загроза – це загальний термін, що охоплює широкий спектр наявних негативних явищ та тенденцій (тероризм, міграція, піратство, корупція, етнічні конфлікти тощо), які адаптативно та системно використовуються для досягнення політичних цілей. При цьому суб'єктами таких загроз виступають недержавні та державні актори [13, с. 14].

Гібридні загрози – це концепт, спрямований на охоплення комбінації силових та підірвних традиційних та нетрадиційних методів (наприклад, дипломатичні, військові, економічні, технологічні), які можуть використовуватися скоординовано державними та недержавними акторами для досягнення певних цілей поза офіційним оголошенням війни [10].

Глосарій з гібридних загроз презентує визначення гібридних загроз фінського Центру протидії гібридним загрозам Європи, який визначає їх як «скоординовані та синхронізовані дії, які навмисно спрямовані на системні вразливості демократичних держав та інститутів, за використанням широкого кола засобів» [2, с. 16].

У монографії «Світова гібридна війна: український фронт» Інституту стратегічних досліджень за редакцією В. Горбуліна гібридні загрози визначаються як «синергетичні

загрози, породжені змінами у глобальному безпековому довікклі, що виникають унаслідок можливості одночасного поєднання застосування традиційних конвенційних збройних методів з нетрадиційними засобами насильства у сукупності з перетворюваними на зброю традиційно невійськовими засобами впливу» [7, с. 490]. При цьому відзначається, що поєднання різних типів засобів є найефективнішим в умовах ескалації напруги у суспільстві, або деструктивізму.

Аналізуючи гібридні загрози та їх вплив на демократичні політичні системи, фінський дослідник Майкл Вігелл виокремлює такі цілі гібридних загроз:

- деструктивізм суспільства та синхронізований вплив на нього, тобто використання комплексу різних засобів для створення розділення (роздробленості) у суспільстві;
- стратегія латентного маніпулювання іншими державними стратегічними інтересами;
- вплив актора на механізм прийняття рішень з метою отримання бажаного результату (рішення) [15, с. 260–262].

Таким чином, проаналізувавши споріднені поняття «гібридні загрози» та «гібридні війни», на нашу думку, варто відзначити певні аспекти їх кореляції. По-перше, однією з основних спільних рис є спільні актори цих двох термінів, а саме обидва охоплюють діяльність державних та недержавних акторів різних рівнів. По-друге, синтетичний характер методів досягнення цілей, який передбачає комбінування традиційного та нетрадиційного інструментарію впливу. По-третє, домінування невійськових засобів досягнення стратегічних та тактичних цілей. По-четверте, асиметричний характер впливу, тобто нелінійні, багаторівневі та латентні атаки на різноманітні сфери життєдіяльності суспільства від функціонування демократичного політичного режиму до моральних установок у суспільстві. Порівнюючи ці поняття, необхідно відзначити, що поняття «гібридні загрози», на нашу думку, є ширшим за поняття «гібридні війни», тобто охоплює різноманітні явища, що несуть деструктивний характер для демократичного режиму завдяки застосуванню комбінацій різних методів, де гібридні війни виступають одним з найефективніших засобів впливу.

Стаття підготовлена в межах реалізації проєкту Erasmus+ «Академічна протидія гібридним загрозам» (Academic Response to Hybrid Threat, WARN) 610133-EPP-1-2019-1-FI-EPPKA2-SVHE-JP, що фінансується за підтримки Європейської Комісії.

Список використаної літератури

1. Гбур З.В. Актуальні гібридні загрози економічній безпеці України. *Інвестиції: 100 практика та досвід*. 2018. № 7. С. 97–100.
2. Глосарій з гібридних загроз. / За ред. Гришко С.В. Харків : ХНУРЕ, 2021. 113 с. URL: <https://warn-erasmus.eu/ua/glossary/>.
3. Зубченко С.О. Сучасний гуманітарний інструментарій протидії гібридній війні РФ проти України. *Стратегічні пріоритети*. 2017. № 4 (45). С. 207–214.
4. Ієрусалимов В. Гібридні гендерні загрози як елемент дестабілізації діяльності Верховної Ради України. *Інформаційна безпека людини, суспільства, держави*. 2019. № 2 (26). С. 109–115.
5. Рижук О. Інформаційні та гібридні війни в глобальному інформаційному суспільстві. Науковий журнал «ПОЛІТИКУС». 2017. № 5. С. 101–105.
6. Сенченко О. «М'яка сила» книги у гібридній війні Росії проти України. *Вісник Книжкової палати*. 2018. № 4. С. 30–38.
7. Світова гібридна війна: український фронт. / За ред. Горбуліна В.П. Київ : Інститут стратегічних досліджень, 2017. 496 с.
8. Hoffman F., Mattis James N. Future Warfare: The Rise of Hybrid Wars. USMCR(Ret.), 2005. URL: <http://milnewstbay.pbworks.com/f/MattisFourBlockWarUSNINov2005.pdf>.

9. Hybrid threats as a concept. Hybrid CoE(a), 2021. URL: <https://www.hybridcoe.fi/hybrid-threats-as-a-phenomenon/>.
10. Joint Communication to the European Parliament and the Council “Joint Framework on countering hybrid threats the European Union response”. 2016. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52016JC0018>.
11. Kaldor M. Human Security: Practical Possibilities. *LSE Public Policy Review*. 2020. 1(2), P. 7. DOI: <http://doi.org/10.31389/lseppr.15>.
12. Monaghan S. (Ed.) MCDC Countering Hybrid Warfare Project: Countering Hybrid Warfare. Shutterstock, 2019. 94 p. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/784299/concepts_mcdc_countering_hybrid_warfare.pdf.
13. Sadik Giray. Introduction: Hybrid Threats and European Security. *Europe’s Hybrid Threats: What Kinds of Power Does the EU Need in the 21st Century?* Cambridge Scholars Publishing, 2017. P. 1–11.
14. Schmid Johann. Der Archetypus hybrider Kriegführung. Hybride Kriegführung vs. Militärisch zentrierte Kriegführung. In: *Österreichische Militärische Zeitschrift (ÖMZ)*, 2020. Heft 5/2020, P. 570–579.
15. Wigell Mikael. Hybrid interference as a wedge strategy: a theory of external interference in liberal democracy. *International Affairs*, Volume 95, Issue 2, March 2019, P. 255–275.

HYBRID THREATS AND HYBRID WARFARE: ESSENCE AND ASPECTS OF THEIR INTERACTION

Tetiana Reva

*National Academy of Culture and Arts Management,
Institute of Applied Cultural Studies and Art Management,
Department of Cultural Studies and Intercultural Communications
Lavrska str., 9, 02000, Kyiv, Ukraine*

The article analyses the definitions, etymology and main features of such related concepts as “hybrid threats” and “hybrid warfare/ hybrid war”.

The purpose of the article is to highlight the essence, main features and interrelation of the concepts of “hybrid threats” and “hybrid warfare”. The main approaches of the hybrid warfare understanding in the political studies of the XXI century are described by analysing the different theories of rethinking the classical concept of war and its transformations in modern socio-political and informational conditions, namely the concept of unlimited war, the fourth-generation war, and the combined warfare. M. Kaldor’s theory of “old” and “new” wars, J. Schmid’s hierarchical and non-hierarchical models of war, F. Hoffman’s and J.-N. Mattis conception.

The concept of hybrid threats and its main features in scientific discourse are analyzed. Various approaches to the definition of “hybrid threats” are presented in the European documents and scientific publications in the field of national security and international policy. The author states that hybrid threats and hybrid warfare have common actors, namely state and non-state actors at different levels. The author highlights the synthetic nature of methods of achieving goals, involves a combination of traditional and non-traditional tools of influence, dominance of non-military means of achieving strategic and tactical goals, asymmetric nature of influence, which means non-linear, multilevel and latent attacks on various spheres of society from the functioning of a democratic political regime to moral attitudes in society. It is stated that the concept of hybrid threats includes a variety of phenomena that are destructive to the democratic regime with combinations of different methods, where hybrid wars are one of the most effective means of influence.

Key words: hybrid threats, hybrid wars, democracy, asymmetric nature, cognitive influence, state and non-state actors.